

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 10.02.2022
Published /Yayınlanma 30.03.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Yılmaz, E. (2022). İnönü döneminde (1938-1950) demografik yapının temel özellikleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(81), 522-527.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3030>

Doç. Dr. Ensar YILMAZ

<https://orcid.org/0000-0002-3594-7312>

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE

İNÖNÜ DÖNEMİNDE (1938-1950) DEMOGRAFİK YAPININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

İNÖNÜ PERIOD (1938-1950) BASIC FEATURES OF DEMOGRAPHIC STRUCTURE

Issue/Sayı: 81

Volume/Cilt: 9

jshsr.org

ISSN- 2459-1149

ÖZET

İNönü dönemi birçok açıdan olağanüstü durumların yaşandığı bir zaman dilimini içermektedir. Başta İkinci Dünya Savaşı, savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası kurumlar ve dünyadaki devletlerin ideolojik konumlanması gibi politik, ekonomik ve toplumsal ilişkilerde yaşanan değişimler bu dönemin öne çıkan özellikleri olarak görülmektedir. Yaşanan bu küresel değişim sürecinden ülkelerin demografik yapıları da doğrudan etkilenmiştir ama aynı zamanda demografyaları da bu süreci doğrudan etkilemiştir. Çünkü nihayetinde savaşlar büyük oranda insan gücüne dayanmakta ve bu nedenle yeni yapısal ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yaşanan bu değişimlerle İnönü dönemi (1938-1950) Türkiye’indeki demografik yapı arasındaki ilişki, etkileşim nasıl bir yapısal durum ortaya koymuştur sorusu önem kazanmaktadır. Demografik yapı olarak göçler, kentleşme olgusu, nüfusun çeşitli özelliklerinin zaman ve mekâna göre gösterdiği değişiklikler bir toplumun yapısal özellikleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Dönemler açısından incelendiğinde Türkiye’de 1940 ile 1950 yılları arasının, nüfus artış hızı bağlamında en zayıf olduğu dönem olduğu söylenebilir. İnönü dönemi (1938-1950) nüfus yapısında meydana gelen değişimlerde; İkinci Dünya Savaşı, yurtdışından (Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk) siyasi ve etnik nedenlerle yapılan göçler, Hatay’ın anavatanına katılması etkili olmuştur. Bu dönemde dışgöçlerin yanı sıra ülke içinde köyden kente göç hareketleri de görülmeye başlanmıştır. Başkent Ankara ve İstanbul dışında Türkiye’nin bir köy veya kır toplumu olduğu görülmektedir. Nüfusun büyük bir kısmı köylerde yaşamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnönü, Demografya, Göç, Kentleşme.

ABSTRACT

The İnönü period includes a time period in which extraordinary situations were experienced in many respects. Changes in political, economic and social relations such as the Second World War, the international institutions that emerged after the war and the ideological positioning of the states in the world are seen as the prominent features of this period. The demographic structures of countries have also been directly affected by this global change process, but at the same time, their demographics have also directly affected this process. Because, ultimately, wars are largely based on manpower, and therefore new structural relationships emerge. In this context, the question of the relationship between these changes and the demographic structure of the İnönü period (1938-1950) in Turkey, what kind of a structural situation did the interaction reveal gains importance. Migration as a demographic structure, the phenomenon of urbanization, the changes in various characteristics of the population according to time and space provide important information about the structural features of a society. When examined in terms of periods, it can be said that the period between 1940 and 1950 in Turkey was the weakest in terms of population growth rate. In the changes that occurred in the population structure of the İnönü period (1938-1950); The Second World War, migrations from abroad (Bulgaria, Greece, Yugoslavia, Romania, Albania) for political and ethnic reasons, and Hatay's participation in the homeland were effective. In this period, in addition to external migration, migration movements from village to city started to be seen within the country. Apart from the capital Ankara and İstanbul, it is seen that Turkey is a village or rural society. Most of the population lives in villages.

Keywords: İnönü, Demography, Migration, Urbanization.

1. GİRİŞ

Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye Cumhuriyeti yeni bir döneme girmiştir. İnönü dönemi birçok açıdan olağanüstü durumların yaşandığı bir zaman dilimini içermektedir. Başta İkinci Dünya Savaşı, savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası kurumlar ve dünyadaki devletlerin ideolojik konumlanması gibi politik, ekonomik ve toplumsal ilişkilerde yaşanan değişimler bu dönemin öne çıkan özellikleri olarak görülmektedir.

Yaşanan bu küresel değişim sürecinden ülkelerin demografik yapıları da doğrudan etkilenmiştir, ama aynı zamanda demografyaları da bu süreci doğrudan etkilemiştir. Çünkü nihayetinde savaşlar büyük oranda insan gücüne dayanmakta ve bu nedenle yeni yapısal ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yaşanan bu değişimlerle İnönü dönemi (1938-1950) Türkiye'deki demografik yapı arasındaki ilişki, etkileşim nasıl bir yapısal durum ortaya koymuştur sorusu önem kazanmaktadır.

Demografik yapı olarak göçler, kentleşme olgusu, nüfusun çeşitli özelliklerinin zaman ve mekânâ göre gösterdiği değişiklikler bir toplumun yapısal özellikleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Diğer bir deyişle demografya, nüfusun sayısı, miktarı ile ilgili olmaktan çıkmış; nüfusun özellikleri, nüfus hareketleri olarak göçler ve kentleşme ve nüfus politikaları gibi olguları da içeren önemli bir sosyolojik inceleme alanı haline dönüşmüştür.

2. NÜFUS HAREKETLERİ OLARAK 1938-1950 ARASI GÖÇ ve KENTLEŞME

Türkiye'de kentleşme olgusu, 1950'ye kadarki dönem ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele alınabilir. Birbirinden çok farklı iki döneme işaret eden bu süreçte kentlerdeki nüfus sayısı bilhassa 1950 yılına değin çok yavaş gelişme kaydetmiş, ancak sonraki süreçte kırsal kesimdeki yapısal dönüşümler nedeniyle ülke nüfusunun çözülerek kentlere göç etmesi kent nüfusunun hızla büyümesiyle sonuçlanmıştır (Işık, 2005: 58).

1950'li yıllara değin ülke genelinde etkili bir kentleşme sürecinden söz etmek mümkün değildir. Sözelimi 1935 yılı verilerine göre kent nüfusu 3.802.642 iken, bu sayı 1950'li yıllara gelindiğinde küçük bir artışla 5.244.337 olmuştur. Söz konusu yavaş artış, kentlerin nüfus oranında da benzer şekilde gerçekleşmiş, 1935 yılında %23,5 olarak kayda geçen kentlerin nüfus oranı 1950 yıllarda %25'e çıkarak sadece %1,5 oranında bir artış göstermiştir. 1950'ye kadarki kentleşme olgusunun bir başka tipik özelliği de söz konusu basit artışın nedeninin kırsal kesimden kentsel alana doğru göç hareketlerinden ziyade, büyük oranda kendi iç dinamikleriyle gelişmesidir. Elbette ki o tarihlere kadar başkent Ankara, İstanbul ve nispeten İzmir gibi belli başlı kentlere yönelik birtakım göç hareketleri yaşanmıştır, ancak çok az olduğu için bu göçlerin ülke geneline ait verilerdeki oranı çok düşük kalmıştır. Dolayısıyla 1950 yılına değin Türkiye'nin genel nüfusu ile kentlerin nüfus artışları kıyaslandığında belirgin bir fark görülemez. Örneğin ülke nüfusu 1950 yılında binde 21,7'lik bir artış kaydederken, kent nüfusundaki artış da binde 22,5 seviyesindedir. Kentlerin nüfus artışları bağlamında 1950 yılından önceki döneme bakıldığında, nüfusu 50.000'i aşan kentlerde artışın alabildiğine yavaş ve kendi iç dinamikleriyle geliştiğini görürüz. 1923-1950 arasında Türkiye'de genel bir kentleşme modelinden söz etmek gerekirse, özellikle başkent Ankara'daki idari merkez olmanın beraberinde getirdiği bir kentleşme modelinden söz edebilir, fakat öteki kentlerde durumun pek değişmediği, ülkenin genel nüfusuna yakın bir artış hızı içinde olduğunu görürüz. Bu da bize, var olan kentlerdeki nüfus artışını iç dinamiklerin belirlediğini gösterir (Işık, 2005: 60-61).

1927 ile 1935 yıllarında gerçekleştirilen nüfus sayımları arasındaki dönemde takribi 2,5 milyonluk bir nüfus artışı olmuştu; sonraki sayımda ise yani 1935 ve 1940 yılları arasında da 1,5 milyon civarında bir artış yaşanmış, her iki dönemde de bu durum ülke çapında büyük bir olumlulukla karşılanmıştı. Ne var ki kısa dönemdeki bu hızlı nüfus artışı sadece doğum ve ölüm oranı arasındaki farktan kaynaklanmıyordu. O dönemin nüfus artışındaki bazı saikleri arasında; yaklaşık 400 bin kişilik nüfusuyla Hatay'ın ülke sınırlarına dahil olması, daha önce çeşitli nedenlerle nüfus kütüklerinde kaydı bulunmayan 400 bin dolaylarındaki gizli nüfusun kaydedilmesi ve Balkan ülkelerinden ve Kafkasya'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen göç hareketleridir (Semiz, 2010: 464-465).

Yurdumuzun tarıma dayalı ekonomik yapısı nedeniyle işgücü doğal olarak kırsal kesimde yoğunlaşmış, bu da köy nüfusunun uzunca bir süre kent nüfusundan fazla olmasıyla sonuçlanmıştır (Aksu, 1998: 263).

Kentlerin nüfus artışları bağlamında 1950 yılından önceki döneme bakıldığında, nüfusu 50.000'i aşan kentlerde artışın alabildiğine yavaş ve kendi iç dinamikleriyle geliştiğini görürüz. Belli başlı büyük

kentlerimize baktığımızda nüfus artışının binde 20 ila 30 arasında seyrettiğini; ancak Ankara'nın binde 61'lik artış hızıyla hepsini geride bıraktığını görürüz. Şüphesiz bu durum, Ankara'nın 1923 yılında başkent ilan edilmesinin ardından yoğun göçlere maruz kalmasıyla açıklanabilir; öyle ki aldığı göçler yüzünden Ankara, 1950 öncesi dönemde genel nüfus içinde %6'nın üzerinde artış kaydeden tek kent olmuştur. 1923 ile 1950 yıllarını kapsayan dönemde, ülke genelinde model oluşturabilecek bir kentleşme süreci, idari merkez olması nedeniyle bir tek başkent Ankara'da gerçekleşmiştir. Çünkü öteki şehirler kendi iç dinamikleriyle gelişme göstermiş ve nüfus artış hızı, ülke geneline yakın bir seyir izlemiştir (Işık, 2005: 61).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından sonra gelen İkinci Dünya Savaşı koşulları ve peşi sıra meydana gelen küresel-ulusal ölçekteki büyük toplumsal çalkantılar, çok partili sistem ve kırsal alandan kentsel alana yönelik göç hareketleri, büyük çaplı imar planları yapılmasını ve hayata geçirilmesini mümkün kılmamıştır. Türkiye'de gecekondulu meselesi ilk kez 1947 yılında, dönemin gazetelerinde kapsamlı bir şekilde işlenmeye başlamıştır. Gazetelerdeki yazı ve haberlerde; gecekondulu yapımda kullanılan inşaat malzemelerinden gecekonduların sayılarına, fiyat ve kiralardan kentlerdeki dağılımlarına, gecekondularla ilgili hukuki uygulamalar ve yıkım kararlarından yurttaşların niçin gecekondulu inşa etmek zorunda kaldıklarına, gecekonduların oda sayılarından buralardaki oy potansiyellerine değin bir dizi konu gündeme getirilmiştir. Bazı yazılarda da gecekondulu bölgelerinin şehir için bir tehdit olarak algılandığı dikkati çekmektedir. Oysaki kimi araştırma, anket ve belgelerdeki ölçüm veya tahminlere göre 1950'li yıllardan önce İstanbul'daki gecekondulu sayısı 10.000'i geçmemektedir (Sağlam, 2016: 268).

1950 yılının verilerine bakıldığında, ülke genelinde 50.000 gecekondulu bulunmakta ve buralarda 250 000 kişi yaşamaktadır. Aynı verilere göre Ankara'daki gecekondulu nüfusu ise 100.000 kişi dolayındadır (aktaran Sağlam, 2016: 268).

Türkiye'de gecekonduların ilk kez ortaya çıkışı, yine 1940'ların sonlarında ve üç büyükşehir olan İstanbul, İzmir ve Ankara'da olmuştur. Sonrasında ise meydana gelecek olan nüfus patlaması aynı yıllarda ilk işaretlerini veren konut sorununu da beraberinde getirecektir (Arılı, 2005: 295).

Türkiye'de "gecekondulu" kavramı, 1950'den önce ilkin Ankara'da ortaya çıkmış, o yıllardan sonra yaygınlaşmıştır. İnşaatlarda çalışmak için kırsaldan Ankara'ya gelen işçiler mesken sorunuyla karşılaşmış, kentin kimi noktalarına "barakalar" inşa ederek geçici barınma problemini çözmeye çalışmışlardır. Sonrasında ise işçilerin kalıcı olması ve ailelerini de getirmeleriyle birlikte kentin bazı bölgelerinde altyapısız ve sağlıksız koşullarda, ilgili kanunları hiçe sayarak yasadışı bir gecekondulaşma süreci başlamıştır (Sağlam, 2016: 271).

3. İNÖNÜ DÖNEMİ NÜFUS POLİTİKALARI

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından politik olarak çok partili hayata geçiş hazırlığındaydı ve o yıllarda hızlı bir kentleşmeyi hem öngörmüyor hem de istemiyordu. Temel politikasını İkinci Dünya Savaşı öncesinde bile nüfusun kırdaki tutulması ve kentleşmenin önlenmesi olarak belirleyen Türkiye'ye göre, çalışan nüfusun işçileşmesi ve kentli hale gelmesi tehlikeliydi ve toplumsal çatışmalara neden olurdu. Ne var ki dünyanın sanayileştiği ve globalleştiği bir çağda kentleşmenin önüne geçmek imkânsızdı ve öyle de oldu (Yılmaz ve Çitçi, 2011: 265).

Toplumsal fayda açısından nüfustaki çoğalma ya da azalma eğilimlerini bir ölçüde ya da tümüyle değiştirmek hedefini güden yasal ve idari önlemler, nüfus politikasının bir gereğidir. Dolayısıyla nüfusun artış hızını kontrol altına alarak muhafaza etmek, artırmak ya da düşürmek gibi hedefler nüfus politikası kapsamında ele alınmalıdır. Buna ek olarak, geniş kapsamlı bir nüfus politikasında, salt nüfusun niceliksel yapısı değil, aynı zamanda niteliksel yapısı ve coğrafi dağılımı da değerlendirme kapsamına alınır (Güriz, 1971: 13-40).

Cumhuriyet'ten önceki dönemde meydana gelen savaşlar nedeniyle yurdumuzun nüfus yapısı her yönüyle değişikliğe maruz kalmış, bilhassa nüfus cinslerinden birinin azalması başlıca mesele olarak nüfus artışına ket vurmuştur (Doğan, 2011: 293-307). Doğumu artırma konusunda önlemleri alma görevi, çıkarılan yasalarla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına verilmiş ve bu doğrultuda illere, belediyelere ve köylere düşen görevler hatırlatılmış, ülke genelinde çocuk yapmayı önleyen araçların kullanımına yasak koyulmuş, çok çocuklu ailelere vergi ve benzeri muafiyetler ve kimi durumlarda da birtakım ayrıcalıklar getirilmiştir. Her ne kadar nüfusu artırmaya dönük yasal ve idari önlemlerin açıklanması ve tartışılması bu araştırmanın kapsamı dışında kalsa da yine de ülkemizde 1960 yılına değin nüfusu artırma gayesi güden bir politikanın mevcudiyetinden söz edilebilir (Güriz, 1971: 13-40).

1938 yılında bazı yasal düzenlemelerle çocuk sayısına göre ailelere kaynak aktarımından vergi muafiyetine ve çok çocuklu olanlara toprak tahsisatında öncelik verilmesine değin bir dizi ayrıcalık sağlanmıştır. 1944 ve 1949 yıllarında ise iki yeni düzenleme daha yapılmış; sözcüğü 1944'te kamu çalışanlarına bir miktar çocuk ödeneği verilmesi ve 1949'da çocuk sayısı ile orantılı olacak şekilde gelir vergisi muafiyeti kararı alınmıştır. Bununla birlikte yurtdışından ülkemize göç edecek olanlara da bazı teşvikler sağlanacağı bildirilmiştir (Oktay, 2013: 39).

1945'ten sonra nüfus artışı kısmen de olsa bir artış göstermiş, bu yıllarda bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilerek ölüm oranları azaltılmaya başlamıştır. Ayrıca çocuk ve bebek ölümlerindeki nispi azalmanın yanı sıra, sağlık ve beslenme koşullarının iyileştirilmesi de ortalama yaşam süresinin uzamasıyla sonuçlanmıştır. Yine bu yıllarda Hıfzıssıhha Enstitüsü'nce yapılan araştırmalarda, denetimsiz ve dünyada ve Türkiye'de nüfus analizleri kontrolsüz bir nüfus artışının ortaya çıkarabileceği sorunlar ve zararlar tespit edilmiş ve bu yönde devlet tedbirli politikalar izlemek gereği duyulmuştur (Aksu, 1998: 306-307).

Modern bir devlet olarak kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinin nüfusu planlamak için daha kuruluş yıllarında nüfus sayımlarına ihtiyaç duyduğu bilinmektedir; ayrıca nüfus konusunda çok önemli meselelerle karşı karşıya olduğu için de düzenli nüfus sayımları yapması gerekiyordu. Bir başka deyişle Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren çok önemli nüfus sorunlarıyla karşı karşıya kalmış olduğundan Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren nüfus politikalarına büyük bir ehemmiyet verdiğini söylemek mümkündür (Çağlayan, 2016: 37).

Savaş yılları olarak adlandıracağımız 1914-1922 arası dönemde ölümlerin yüksek, doğumların ise düşük olması, ister istemez 1940-1945 yılları arasında doğurganlık çağına girecek nüfus sayısının gerilemesine neden olmuştur. Çünkü söz konusu dönem İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk geldiği için, evlenebilecek ve baba olabilecek erkeklerin neredeyse tamamı silahlı altına alınmıştı. Yine savaş yıllarının getirdiği hastalıklar, ilaç ve tedavi temini, yoksulluk ve açlık gibi sorunlar da ölüm oranlarını artıran diğer faktörlerdir.

1940-1945 yıllarında, İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle nüfusun artış oranında önceki yıllara oranla belirgin bir azalma göze çarpmaktadır. Ancak savaşın psikolojik baskısının sona ermesiyle birlikte nüfus artışı yeniden hızlanır (Semiz, 2010: 465). Buradaki artışta devletin uyguladığı politikanın gereği olarak Sağlık Bakanlığı'nın öncülüğünde doğumların özendirilmesi; kadınların altı ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olmaları durumunda para veya madalyayla ödüllendirilmesi gibi teşvikler de belirleyici olmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte başlayan Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde, uzunca bir döneme yayılan savaş koşullarının ardından toplumsal ve iktisadi yaşamın yeniden tesisine yönelik belirlenen nüfus politikalarında 1950'li yılların ortalarına değin nüfusu artırıcı bir yöntem benimsenmiştir. Bu bağlamda doğurganlığı artırıcı, yani pronatalist nüfus politikaları devreye sokulmuş, sağlık hizmetlerinin iyileştirilerek ölümlülük düzeylerinin düşürülmesi ve yurtdışından Türkiye'ye göçün özendirilmesi politikaları uygulanmıştır (Çuhadar Gürsoy ve Lordoğlu, 2016: 72).

4. 1940, 1945 ve 1950 NÜFUS SAYIMLARI ve VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1940 sayımına göre Türkiye nüfusu 17.820.950'dir. Nüfusun yüzde 49,9'u (8.898.912) erkeklerden, yüzde 50,1'i (8.922.038) kadınlardan oluşmaktadır.

1945 sayımına göre nüfus 18.790.174'tür. Nüfusun yüzde 50,3'ü (9.446.580) erkeklerden, yüzde 49,7'si (9.343.594) kadınlardan oluşmaktadır.

1950 sayımına göre nüfus 20.947.188'dir. Nüfusun yüzde 50,5'i (10.572.557) erkeklerden, yüzde 49,5'i (10.374.631) kadınlardan oluşmaktadır (Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE], 2001: 5).

1940 yılında 20 Ekim Pazar günü gerçekleştirilen Türkiye nüfus sayımında 63 il, 370 ilçe, 34.024 nahiye ve köyün tarandığı görülmüştür. Söz konusu sayımda dikkat çeken bir başka nokta da Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına 1939 yılında dahil olan, 3996 km²'lik bir yüzölçümüne sahip olan Hatay ilidir; burada yapılan sayımda 108.726 erkek nüfus ile 99.390 kadın nüfusun toplamda 208.116 kişiden müteşekkil olduğu tespit edilmiştir.

22 Ekim 1945 yılındaki nüfus sayımı 63 il, 396 ilçe ve 34.063 köy ve beldede gerçekleştirilmiş, ülke nüfusunun 18.790.174 kişiden oluştuğu saptanmıştır. Bir önceki sayım olan 1940 yılına göre Türkiye nüfusunda 969.224 kişilik bir artış yaşanırken, yıllık artış oranı da %1,05 olarak kayda geçmiştir.

Bir sonraki nüfus sayımı ise 1950 yılında yapılmıştır; 22 Ekim 1950 tarihli Türkiye nüfus sayımı verilerine göre 63 il, 422 ilçe ve 34.252 köy ve beldede gerçekleştirilen sayımda, ülke nüfusunun 20.947.188'e ulaştığı, 1945 yılı verilerine kıyasla 2.157.014 kişilik bir nüfus artışı yaşandığı ve yıllık artış oranının da %2,17'ye çıktığı görülmektedir.

1940 yılında nüfusun yüzde 24,4'ü (4.346.249) şehirlerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı %26,72'dir. Nüfusun yüzde 75,6'sı (13.474.701) köylerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı %17,4'tür.

1945 yılında nüfusun yüzde 24,9'u (4.687.102) şehirlerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı 15,10'dur. Yüzde 75,1'i (14.103.072) köylerde yaşamaktadır, yıllık nüfus artış hızı 9,12'dir.

1950 yılına gelindiğinde nüfusun yüzde 25,0'ı (5.244.337) şehirlerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı %22,47'dir. Yüzde 75,0'ı (15.702.851) köylerde yaşamaktadır ve yıllık artış hızı %21,49'dur (DİE, 1991: 7).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verileri baz alındığında, 1935 yılında %76,5'lik bir oranla Türkiye nüfusunun dörtte üçten fazlasının köylerde yaşadığı görülmektedir. Aynı yıl il ve ilçelerde yaşayan nüfus ise %23,5'tir. 1950'li yıllara değin pek bir değişim gözlenmeyen bütün bu veriler bize gösterir ki, 1935 ile 1960 yılları arasında ülke nüfusunun büyük bölümü ekonomik faaliyetini tarımsal işkollarında yürütmektedir (Gelekçi, 2014: 133).

Nüfus artış hızı 1935-1940 döneminde %1,7 olmuştur. Zor geçen harp dönemi sosyal yapıyı etkilemiştir. Nüfusu artırıcı politikalarla 1945-1950 arası artış hızı %2,1'e çıkmıştır (Erkal, 2016: 168). Bunun yanı sıra Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana elde edilen en büyük başarılarından biri okuryazarlık ve eğitim düzeyinde sağlanan gelişmelerdir. 1935 yılı verileri incelendiğinde, Türkiye'de erkeklerin %29,4'ü, kadınların ise sadece %9,8'i okuryazardır; bu oranlar 1940'ta kadınlarda %12,9, erkeklerde %36,2 olmuştur. Toplamda okuryazarlık oranları 1935 yılında %19,3 iken, bu oran 1940'ta %24,6'ya çıkmıştır (Erkal, 2016: 169).

1945-1950 yılları arasında kentlerin yıllık ortalama artış hızı binde 22,47'dir (Aksu, 1998: 264). Hâlbuki devam eden yıllarda bu oranın alabildiğine düşük kaldığı görülecektir.

5. SONUÇ

1940 yılına değin Türkiye'de bebek ölümlerinin yüksek olması ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında erkek nüfusun silahaltına alınmasına bağlı olarak doğum oranlarındaki düşüş nedeniyle 17.820.950 olan nüfusu, %16,3'lük bir artış hızıyla 21 milyona kadar yükselmiştir (Kasarcı, 1993: 248, 253).

Dönemler açısından incelendiğinde Türkiye'de 1940 ile 1950 yılları arasının, nüfus artış hızı bağlamında en zayıf olduğu dönem olduğu söylenebilir. Ne var ki devletin 1927'den itibaren 1965 yılına değin uyguladığı nüfusu artırmaya dönük politikası konjonktüre uygun düşmediği için; İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden sağlık koşullarının yetersizliğine kadar birtakım etkenler nedeniyle ülke nüfusunda öngörülen artış yakalanamamıştır (Kasarcı, 1993: 255).

İnönü dönemi (1938-1950) nüfus yapısında meydana gelen değişimlerde; İkinci Dünya Savaşı, yurtdışından (Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk) siyasi ve etnik nedenlerle yapılan göçler, Hatay'ın anavatanına katılması etkili olmuştur. Bu dönemde dışgöçlerin yanı sıra ülke içinde köyden kente göç hareketleri de görülmeye başlanmıştır. Başkent Ankara ve İstanbul dışında Türkiye'nin bir köy veya kır toplumu olduğu görülmektedir. Nüfusun büyük bir kısmı köylerde yaşamaktadır.

Keza 1950 yılında da kırsal alan ile kentsel alan arasındaki oransal farkın pek değişmediği, % 75'e % 25 şeklinde kaldığı görülmektedir. Yine nüfus istatistiklerine bakıldığında, Cumhuriyet'in ilk yılları itibarıyla ülkedeki kent nüfuslarının çok düşük olduğu; nüfusu yüz bini geçen kent sayısının 1927 yılında sadece iki olduğu, 1945-1960 yılları arasında ise bunun ancak altıya çıkabildiği görülecektir (Sağlam, 2016: 259).

Türkiye'nin nüfusu düşük de olsa sürekli bir artış göstermiş, ne var ki bu artış ülkedeki nüfus dağılımı anlamında, bölgeler ve iller bazında aynı oranda gerçekleşmemiştir. Bunun en önemli nedeni iller ve bölgeler arasında yaşanan daimi göçlerdeki dengesizlik ile doğum oranlarındaki farklılıklardır (Sandal, Karabulut & Gürbüz, 2003: 23).

KAYNAKÇA

- Aksu, L. (1998). Dünya’da ve Türkiye’de nüfus analizleri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (25), 219-311.
- Arlı, A. (2005). Cumhuriyet döneminde Türkiye’de şehirleşme ve gecekondu araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), 283-352.
- Doğan, M. (2011). Türkiye’de uygulanan nüfus politikalarına genel bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (23), 293-307.
- Çağlayan, E. (2016). Tek parti döneminde Malatya’da nüfus ve demografik yapı. *e-Şarkiyat İlmi Araştırma Dergisi*, 8(1), 36-53.
- Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE] (1991). *İstatistik Göstergeler*. Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE] (2001). *İstatistik Göstergeler*. Ankara.
- Erkal, M. (2016). 1938-1980 dönemi Türkiye’de sosyal yapı ve dinamikleri. *Sosyoloji Konferansları*, (53), 157-185.
- Geleği, C. (2014). Türkiye nüfus yapısı ve özellikleri. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(2), 127-137.
- Güriz, A. (1971). Türkiye’de siyasi partilerin nüfus konusunda görüşleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (11), 13-40.
- Çuhadar Gürsoy, S. ve Lordoğlu, K. (2016). Demografik dönüşüm sürecinde Türkiye’de yaşlanma ve sorunlar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (54), 63-80.
- Işık, Ş. (2005). Türkiye’de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2) 57-71.
- Kasarcı, R. (1993). Türkiye’de nüfus gelişimi. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (5), 247-266.
- Oktay, E. Y. (2013-2014). Türkiye’de cumhuriyetin ilanından günümüze uygulanan nüfus politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 39- 42.
- Sağlam, S. (2016). 1923-1950 yılları arası Türkiye’de kentleşme olgusu. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (53), 257-274.
- Sandal, E. K., Karabulut, M. ve Gürbüz, M. (2003). Türkiye’nin ağırlıklı nüfus merkezleri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2), 13-24.
- Semiz, Y. (2010). 1923-1950 döneminde Türkiye’de nüfusu artırma gayretleri ve mecburi evlendirme kanunu (Bekârlık Kanunu). *Türkiyat Araştırma Dergisi*, (27), 423-469.
- Yılmaz, E. ve Çitçi, S. (2011), Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye’de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 252-267.